

ІДЕЯ НАЦІЄТВОРЕННЯ ЯК ЗМІСТОВА ДОМІНАНТА АВТОБІОГРАФІЧНОЇ ПРОЗИ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

У статті проаналізовано автобіографічні оповіді-есе “На березі часу. Мій Житомир. Хата і рід” та “На березі часу. Мій Київ. Входи́ни” сучасного українського письменника Валерія Шевчука, у яких зацентовано осмислення літератором проблем неперервності націєтворчого зв’язку людини, роду і народу, творчого самоусвідомлення та служіння митця народові.

Ключові слова: творчість Валерія Шевчука, автобіографічна проза, оповідь-есе, національний компонент мистецтва, світогляд письменника, джерела творчості.

Про Валерія Шевчука написано чимало розвідок, і він уже давно посів одне з чільних місць у вітчизняному красному письменстві. Жанри, в яких митець проявив себе, – це і проза, й драматургія, і поки що очікувана читацьким загалом поезія, а крім того, перекладацтво, критика, літературознавство, історія. Сьогодні в поле зору дослідників входить ще одна грань творчості письменника – автобіографічна есеїстична проза, зокрема такі твори, як “На

березі часу. Мій Житомир. Хата і рід” та “На березі часу. Мій Київ. Входи́ни”. Сам автор так говорить про історію написання оповідей: “Свого часу, признаюся, не те, що згадувати (згадувати завжди приємно), а писати спогади побоювався, бо здавалося: писання спогадів – це вже підведення підсумків, а на них ще не пора. Але коли мені вперше замовили написати автобіографію, і я взяв ручку – мене, як то кажуть, понесло, і мусив зупинити своє перо. До речі, “На березі часу” написалося, як мовиться, одним подихом – ця праця принесла мені немало радості й захоплення” [12, с. 6]. Змістова особливість написаного митцем полягає в актуальності порушуваних ним життєвих проблем, в умінні доторкнутися до найуразливіших струн у душі сучасника. Він – дослідник своєї нації, свого коріння [3]. І дивно було б, якби такий допитливий відкривач, яким є В. Шевчук, не вивчав свого генеалогічного древа. Біографічні замітки митця – то неоціненне джерело для дослідників його творчості [8, с. 27–28], і перший, що відкривається з них, постулат письменника – це теза про вивчення свого родоводу як шлях до самоусвідомлення.

“Весь час, який лишився позаду, ще довго спливає туманним хвостом за нами, ми про нього пам’ятаємо, але однаково цей хвіст відстає і, немов та хмарина, поволі тане. Лише інколи ми ненароком повертаємося назад – це проявляється у згадці, у погляді...” (А. Шевчук. З листа до брата від 12.12.1963 року) [9]. Таким “поверненням назад”, у дитячі роки, є автобіографічна оповідь-есе “На березі часу. Мій Житомир. Хата і рід”, у якій В. Шевчук воскрешає на сьогодні майже забутий жанр родинних хронік. На документальній основі реконструює він історію роду, який подарував світові двох українських письменників – Анатолія та Валерія Шевчуків. Автор поставив за мету найдокладніше й найправдивіше описати звичайний рід із житомирського простолюду, подаючи його в живих образах кожного із Шевчуків та Малецьких, яких він ще застав, водночас зібравши посилено й факти про життя давніших своїх пращурів, наскільки сягає родова пам’ять чи дозволяють це здійснити документальні матеріали. “Існує відома істина: люди складаються із тих, котрі живуть, і тих, котрі життя спостерігають, – зазначає Валерій Шевчук. – Як митець, належу до останніх, таку вже місію покладено мені на плечі долею. Але це зовсім не значить, що я байдужий і до роду свого, і до дійового життя. Не привішую своїм ро-

дичам рожевих крилець, не сідав з ними випити чарку, одне слово, “не вільнодумствував в шинку”, за Т. Шевченком, але кожен, хто прочитає цю книжку, не зможе не побачити, як потужно життя мого роду входить складовою, і то значною, в мої писання. Більше того, можу ствердити, що саме він, такий, як є (і я ніколи його не соромився), з добром своїм і недобром, з вадами й достоїнствами, зі смішним своїм, гірким та болючим, з непрактичністю своєю, непрактичністю, з певним ідеалізмом чи мрійництвом – саме вони зробили мене таким, як є, бо свою дорогу до себе я почав з їхнього сере-довшища” [9, с. 366]. Зі сторінок твору дізнаємося про вплив на формування майбутнього письменника оточення, рідних, близьких і далеких родичів.

Уже в першому розділі В. Шевчук досліджує історію *хати*, де народився і яка не тільки стала рідною йому на все життя, а й постійним багатим джерелом творчості для митця: “...вона, хоч і маліє, хоч і буває від мене віддалена, та залишається осередком мого світу, без неї світ для мене значно спорожнів би...” [9, с. 7]. “Де ще з-поміж творів новочасних, – зауважує В. Соболю, – можна прочитати таку натхненну оду хаті не так у буквальному розумінні, як у символічному – отчому “домові”, – як не в книжці “Мій Житомир. Хата і рід”. Кожен куток і кожна річ тієї Хати на Криниці виписані з дивовижною точністю і натхненням утвердження ролі родинного гнізда як сакрального “острівця любові в цьому складному, розбурханому світі”. Апологія дому <...> тут набуває якоїсь особливо могутньої сили і краси” [7, с. 181]. Автор детально описує інтер’єр кімнат, світ людей, пов’язаних із хатою. Істотою постає з твору кожна річ: годинник, віконце на дверцятах шафи, яке, як говорить В. Шевчук, “й заклало інтерес до конструкцій творів, які я не раз роблю вигадливими, хоч в основі тут клалася передусім барокова поетика” [9, с. 19], стіл, ліжка, картина, піч, яка в уяві письменника “виростала до образу члена родини, який помер” [9, с. 9], етажерка – “піраміда духовності”, плита, скриня. Письменник згадує перші книжки, котрі започаткували бібліотеку братів Шевчуків. “Серед тих перших книжок, пам’ятається, особливо припала нам до вподоби “Повість про ліхтар” російської письменниці Лідії Будогоської” [Зі спогадів А. Шевчука]. Її значення для нашого становлення було ще у тому, що вона заклала в нас первні неореалізму, яким ми обидва користувалися у ранній творчості,

тобто Тетерівська околиця з її людом стала головним об'єктом нашого художнього відображення" [9, с. 38]. Письменник не дарма так детально описує *світ речей* свого дитинства, бо "він із пліном літ для людини мертває, а в очах дитини завжди живий і має зв'язок з її єством, яке формується не лише думками, умислами, почуттями, але й ірраціональними, підчас і містичними сув'язями, формами, системою барв та звуків, як і сув'язю з людьми, з якими живеш обіч чи просто здибуєшся, бо кожна річ – це також істота, хоча в своїй конструкції й відмінна від тієї, яку звуть живою" [9, с. 20].

Автор змальований у творі як частина цілого, як невід'ємна складова своєї сім'ї, роду. Бачимо, що *буття сім'ї* Шевчуків засновувалося "на міцних підвалинах родини, в якій і чоловік, і жінка мають не лише тверду приписаність, чи точніше – уписаність, а спільно творять її, віддаючи задля цього всю силу свою та енергію, бо загалом, можна твердити, цюму себе присвятили" [9, с. 32].

Батько говорив українською мовою, володів російською, але розмовляв нею тільки тоді, коли співрозмовник не знав української; трохи знав мову євреїв. Згадує літератор і картинні образи, коли "батько сидить на низькому, пасастому, шевському стільці і шиє чи ремонтує взуття, а побіч сидить мати й читає йому вголос І. Нечуя-Левицького чи Панаса Мирного – саме цих письменників він найбільше й любив; та й я приставляв до того читання вухо, чим зумовлений і мій пізніший інтерес до української класики та й не тільки мій, а й мого брата, тобто саме тут його загігнєння" [9, с. 75]. Батько уособлював кращі моральні якості, що стали визначальними і в житті та творчості сина.

Не менший вплив на формування світогляду майбутнього письменника мала і його *мати*, полька за походженням, але українка за самоусвідомленням. Вона розмовляла правильною українською мовою, найбільше любила українську класику і над усе хотіла вивчити своїх дітей Анатолія і Валерія. Юзефа Малецька була для автора сильною особистістю, яка "героїчно змагалася з життям, перебуваючи не раз на межі виживання, постаючи не лише за себе, а передусім за нас, своїх дітей, за свою родину, за дім, за місце під сонцем, видобувши з себе значну енергію, невтомність і навіть самовідданість" [9, с. 115]. "Була мати й моєю натхненницею. Власне, не так натхненницею, як поста-

чальницею життєвських історій, які я потім оформлював в оповідання чи повісті, тобто це було моє творче джерело чи криниця" [9, с. 125], – згадує письменник, і саме з оповідок матері він розпочав свій творчий шлях як прозаїк.

І батько, і мати, кожен по-своєму, заклали братам Шевчукам творче начало, сприяли тому, що обидва з них стали митцями: "Від батька ми взяли здатність до творення фіктивних світів, а від матері – здатність ототожнювати розсипаний життєвський матеріал – на тих двох первнях, попри впливи літературні, кіношні, театральні, і базувався в основному наш неореалізм. Ми з братом неоднаково ним користувалися, він по-своєму, а я по-своєму, але основа була така спільна – наші батьки. І так само, як без їхнього з'єднання не було б нас як живих істот, так само без їхнього з'єднання не було б нас як письменників" [9, с. 126].

Як знаємо, В. Шевчук має польське коріння, що, очевидно, й зумовило його зацікавлення українсько-польськими культурними взаєминами: "Мій інтерес, можливо, здобув стимул через голос крові: батько був українцем, а мати писалася полькою – за її лінією маю дотичність до шляхетства Речі Посполитої. <...> Не можу певно сказати: чи був це рід справді польський, чи полонізований український, <...> але стимул вивчати саме українсько-польські культурні чи історичні явища в мене наявний" [2]. Після однієї з мандрівок до Польщі він пише: "Досі я вважав себе рівнозначним представником обох народів як по татовій, так і маминій родовидні. З приємністю й любов'ю знайомився з історичними пам'ятками. Для мене все було цікавим. Але з кожним днем відчував якийсь внутрішній посум, нестерпний щем за землею, де народився. Й саме там я остаточно переконався: без України я не можу. Це моя земля, в якій закорінене родинне прадерево..." [4, с. 13–14].

Автор акцентує увагу на важливості *родинного виховання* як морально-духовного підґрунтя для подальшого життя людини, як основи для формування особистості. Виховання в його родині велося на засадах звичайної *народної моралі*. Від дітей вимагали, щоб завжди були правдивими, не брали нічого чужого, змалку привчалися до праці.

Спогадам про *брата* відведено у творі особливе місце. Ця розповідь є цінною тому, що в ній відображено процес становлення Анатолія Шевчука як письменника, його пер-

ші літературні спроби, а оскільки Валерій “ішов побіч зі своїм братом перші 19 років життя, як його “хвостик”, значною мірою і як наслідувач” [9, с. 130], можемо говорити про вплив старшого брата на молодшого.

В. Шевчук не лише письменник-наратор, він серйозний дослідник своєї нації, свого коріння в усіх його культурологічних вимірах. Кожна людина, усвідомлюючи своє місце у зв'язку *я-родина-рід-народ*, повинна знати історію пращурів. Вивчення походження, історії роду сприяє розумінню значимості людини, підвищенню її відповідальності за долю роду, родини й народу в цілому, і В. Шевчук уповні відчуває цю відповідальність перед наступними поколіннями. Письменник наголошує на важливості збереження родинних зв'язків, відтворення і продовження роду, забезпечення й передачі новим поколінням духовних і моральних цінностей, життєвого досвіду, адже людина – це частина роду, а без усвідомлення своєї належності до певної спільноти неможливе й самоусвідомлення: “... мої скромні пошуки предків мають також свій непроминальний інтерес, адже всі вони, оті мої предки, – це я, бо кожне суще – результат тисяч “я” уже не суцмих, його квінтесенція та плід. Кожне суще “я” – вершина дерева, яке колись було суцмих – ось чому плакаю свій інтерес до предків. Може, хтось визначить його за локальний, що не має значення суспільного, але таке пізнання живій людині потрібне, щоб пізнати в собі власне “я”, чи, за Г. Скородою, свою внутрішню людину” [9, с. 33].

У документальній формі та на основі спогадів автор описує свій родовід, занотований ним у 1977 р., а також продовження цього запису Мирославою, дочкою письменника, від 1983 р. та невеликий, але вірогідний матеріал, роздобутий внучкою А. Шевчука Аліною Спедчук. Важливим документом є магнітофонний запис розмови В. Шевчука з матір'ю про рід Шевчуків-Малецьких із поясненнями та уточненнями. “Належу до роду, – зазначає письменник, – який ніколи не складав своїх сімейних хронік і для яких родинна пам'ять – це трошки переказів, дрібка споминів про життя своє чи батьків, менше – дідів” [9, с. 42].

До національного символу виростає у творі і образ *народної пісні* про Гарбуза та родичів гарбузових: “У відомій іронічній пісні про Гарбуза та його рід родичі здобули прикладку “Гарбузових”, а що є ненадійнішим та тліннішим од гарбуза – він здатен ледве-

ледь дотриматися до нового тепла, відтак починає гнити і з сущого переходить у ніщо. Рід має тенденцію розсипатися: з'єднується з чужими, певний час утримує, більшою чи меншою мірою, родовий зв'язок, але поступово той слабне, тримаючись у першій лінії, зрідка – в другій, а в третій прочувається кволо або й зовсім ніяк. Водночас кожен рід творить дерево пам'яті з надзвичайно розгалуженим гіллям, яке стає гілкою в дереві пам'яті народу, як ноосфери – колективної істоти, що її звать етносом. Я теж належу до гарбузачої породи, бо хоч і є фаховим істориком, ніколи свого роду не вивчав” [9, с. 42]. Згадує В. Шевчук про своїх родичів як з материного боку, так і з батькового, лише побіжно пише про свою дружину, дітей і внуків, а також братову родину, пояснюючи це тим, що “не ми маємо згадувати їх, а вони нас”. Автор не ідеалізує своїх героїв, а описує їх такими, якими ті були.

Отже, *родина, рід* як головний осередок суспільства відіграє надзвичайно важливу роль у його життєдіяльності – через фізичну й соціокультурну зміну поколінь уможливується існування суспільства, його тяглість. У сім'ї створюється найбільше багатство – людина. Тут вона народжується і оформлюється як особистість. Це і є підмурівок нації, та клітина, з якої розпочинається будь-яка держава. Такі ідейні настанови першого автобіографічного есе В. Шевчука.

Ідея націєтворення українського народу поглиблюється в автобіографічній оповіді-есе “На березі часу. Мій Київ. Вхідни”. Це спогади В. Шевчука про часи навчання в Київському університеті, які вводять нас в атмосферу життя студентів кінця 1950-х – початку 1960-х років, знайомлять із настроями і вподобаннями тодішньої молоді. Широка картина громадського і культурного життя Києва постає перед нами через фотографії, листи до друзів, знайомих, близьких. Книга надзвичайно особистісна, в ній відбиті найсокровенніші враження, почуття та переживання молодого В. Шевчука: тут він не стільки письменник і вчений, як передовсім людина, що мала можливість зблизька споглядати й пропустила крізь себе дивовижний час в історії України – “хрущовську відлигу”. Саме тоді постали питання, що й досі болять кожному, хто співвідносить себе з українством, і відповідей на які, на жаль, немає й сьогодні.

У творі порушується широке коло проблем суспільного характеру, через які простежується ідея націєтворення українського народу. Серед

них, зокрема, такі, як юрба й індивідуальність, людина та її місце в суспільстві, поява шістдесятництва, проблеми становлення особистості, творчості, пізнання світу й себе. Одна з центральних проблем – *“визначитися: чи станеш поміж тих, для кого світ – поле для здобуття певного місця у суспільстві, байдуже, яке воно є, та матеріального достатку, чи поміж тих, котрі задоволення свого “я” шукають у “великій праці”, тобто в духовному наповненні, не пристосовуючись до людожерських вимог суспільства”* [10, с. 44].

Значною мірою тут мовиться і про те, як здібні молоді люди, що прагнули знань, мистецьких вражень і творчості, вимушені були зростати й розвиватися на території із *“законопаною традицією”*. Студентів автор поділяє на сіру масу (*“без інтелектуальних запитів, ці старанно вчилися в межах заданої програми, відтак, якими прийшли до університету, такими з нього й пішли”*), активних (*“прагли кар’єри і намагалися прорватись у студентське начальство”*), здібних (*“легко долали науку, але особливих знань здобути не прагли”*) й інтелектуалів [10, с. 63]. *“Боїла мені, – говорить В. Шевчук, – й національна інфантильність студентства, і я шукав між нього людей національно небайдужих, вважаючи, що для їхнього згуртування треба щось зробити”* [10, с. 131].

Ще в ті часи він уболівав за рідне слово, тож зауважує, що його курс ділився на українськомовних (денационалізованих селян) і російськомовних (киян і донеччан). Через українськомовність, інтелектуалізм, індивідуалізм і сквородинство майбутній письменник вирізнявся серед однолітків і був *“білою вороною”*. Відтак *“мав визначитися: чи стати часткою юрби”* (що не приваблювало), чи *“ввійти в систему офіційної науки й літератури”*, а чи перейти в третій стан так званої *“гнилої інтелігенції”* і стати представником *“загубленого покоління”*, загалом близького митцю. *“Але жодна позиція мене не задовольняла, я не бажав ставати “соціальним” інтелігентом, а таки моральним”* [10, с. 77].

Одним із вісників національного пробудження в ті роки було встановлення пам’ятника Лесі Українці в Києві. Як справжнє диво оживає з твору й покладання квітів до пам’ятника Тарасові Шевченку 10 березня 1960 р.: *“То був один із великих днів мого життя. Ми, гуманітарії, винесли свої вінки із Жовтого корпусу, побоюючись, що технічні факультети належно нас не підтримають. За вінками рушило багато студентів, а коли підійшли до пам’ятника, то уздріли,*

що між червоними колонами – досить багато вінків і стоїть немала юрба” [10, с. 136]. Інтимно-довірково описується момент високого одкровення та єднання з людьми по дорозі на Чернечу гору в Каневі: *“... я мав реально побачити той народ, саме в тому моменті, коли він відчув своє з’єднання в Дусі. І подумав, пам’ятаю: Господи! Адже ті мої гризоти й біди, які падали на голову, – це щось мале порівняно з тим, що я зараз відчуваю! Почувалося тут щось глибше, може, до кінця й не усвідомлене, що й єднало їх у цей безкінечний потік. А люди йшли і йшли. І тоді я вперше збагнув та усвідомив: народ – це не тільки ти, я, мій та твій сусід, вулиця, система міст та сіл, одне слово, – територія та її посельці, це має бути, але народ це – Дух, що “тіло рве”, може, й не завжди до бою, як у І. Франка, а до з’єднання не так у юрбі, хоч і не без цього, як знову-таки в Дусі”* [10, с. 160]. Як підкреслює В. Соболюк, *“усі ці дивовижні й водночас прості, бо глибокі і правдиві за суттю та сильні своєю простотою з’яви, не лише передають атмосферу тих років, а й спонукають до переосмислення перемог і гірких поразок, що мали би стати уроками сили, витривалості, мудрості, – в долі індивідуальній і загальнонародній”* [5, с. 36]. В. Шевчук пропонує читачеві дещо парадоксальний портрет покоління, в якому він зростав: *наївні, зате мудрі, слабкі, але й сильні, а головне – люди з небайдужими серцями.*

Уже після другого приїзду до Києва він зауважив: *“...найкраще місто в світі – Київ. Воно мені так само рідне, як і Житомир... Київ уже тоді жив у мені, власне оте “Господнє зерно”, яке він у мені посіяв. І я відав: воно в мені присутнє, хоча й не знав, що колись таки проросте”* [10, с. 26]; *“... Житомир – моя гумусна основа, а Київ – моє мисельне й творче поле, отой живий простір, у якому можу бути собою, плац для духовних знесенень та подвигів”* [10, с. 20]. В. Шевчук описує лише український Київ: *“Мене цікавив український Київ, оце надзвичайне, на півтори тисячі, а може, й більше, років віковичне місто – серце землі моєї; я справді відчував, та й не тільки відчував, а й мав тісну, нерозторжну сув’язь із тим деревом пам’яті”* [10, с. 97]. Київ – місто, в якому письменник зміг втілити в життя свою мрію *“зробитися корисним народові”*.

Служіння народові митець розуміє як *“витворення вартостей загальнонаціонального значення для витворення ноосфери, що її й іменують “народом”*: *“Народ” для мене був і є не соціальні його стани і кла-*

си, зокрема пригнічені (хоч і не без цього), а духовна категорія, творена природою, власне, Богом, як своєрідна з'єднана в душі багатоліка, а водночас єдинотільна й цільна істота. В цьому й покладалася суть моєї так званої “великої роботи”, до якої я себе готував” [10, с. 35].

Поза сумнівом, В. Шевчук – письменник глибоко національний. Для нього завжди важливо говорити про народ, рідну мову, думати про комплекс національних проблем і самостійно приходити до висновків про пригніченість країни і нації. В одному з інтерв'ю він сказав: “Моя Атлантична земля – Україна, іншої я не знав і не хотів знати. У вужчому розумінні – місто Житомир, де я народився і прожив юність, і Київ, де я відбувся як письменник і вчений” [11]. Куди б не подорожував письменник (а це трапляється дуже рідко), він скрізь намагається відшукати щось *українське*, підкреслити те, що пов'язує чуже з його рідним: наприклад, у С.-Петербурзі (Ленінграді) для нього найбільш цінне те, що тут “<...> творили Гоголь і Шевченко. Десять тут збиралася громадка моїх земляків, щоб пустити звідси на рідну землю “Основу”, це тут ночами набирав “Народні оповідання” (Марка Вовчка) Каменецький і ладнав величні, не під силу собі, задуми Куліш” [10, с. 226]. Метою відвідань Львова було не замилювання полікультурністю міста, в якому залишили слід багато народів, а пізнання таки своєї землі.

Із твору “На березі часу. Мій Київ. Входи” довідуємося і про те, що юного В. Шевчука вабили відвідини “недобитків” старої української *інтелігенції*, в убогих помешканнях яких малося багато “крамольних” книжок, що збереглися попри всі репресії режиму. Митець так описує долю шістдесятників: “Одні були вкинуті у вогненну піч, пішли в концтабори чи на смерть, інші ввійшли в самоту, треті “поцілували в папи пантофлю”. Були й четверті, які свій геній чи талант не розвинули, бо померли молодими, а п'яті Музу відігнали від себе і опустились у «малий світ»” [10, с. 106–107]. Він окреслює завдання, які ставили перед собою шістдесятники та й сам-таки: реанімувати українську літературу та знову підняти її до європейського рівня і вписати у світовий контекст.

Згадує письменник і своїх літературних *учителів*: “Я й справді шукав собі вчителя: в Борисі Тені, в Ю. Назаренкові, в Б. Антоненку-Давидовичу, може, навіть у Л. Новиченкові <...>, а вони, старші, ко-

жен по-своєму тяглися до нас, зелених, але ні вони нас, ані ми їх у повній мірі не задоволювали, вони-бо були представниками розтоптаного покоління, а ми через те, певною мірою, дітьми без коріння, сиротами. Через це ми в тих, котрі ще мали живу душу, брали живу частку Мудрості і справді навчалися, але справжніх своїх учителів, принаймні я, знаходили в тих, хто стежку свою вже дотоптав чи був на ній затоптаний. І мені часом ставало гірко, що я не застав у літературі тих, кого мав би застати в природний спосіб, як своїх літературних батьків” [10, с. 115].

Письменник сягає до дна ще однієї доленосної істини – *національної свідомості* та *гідності*. Наскільки визначальною стає вона в долі шістдесятників і в долі В. Шевчука, – про це сказано небагато, але дуже містко. Це невід'ємність від пильної уваги до дороги віднайдення себе і визначення в українському слові як митця, котрий відчув поклик часу вивести рідне письменство з провінційності, щоб воно не волочилось “у хвості літератур”. Усе це стимулювало наполегливий пошук власного стилю, чіткіше окреслювало мету й дарувало осяяння: “... нам треба порвати з дилетантизмом, нам треба стати професіоналами – це неважно, яку роботу будемо виконувати «по совместительству»” (3 листа до брата А. Шевчука від 24 грудня 1961 року) [10, с. 181]. Із безжальною самокритичністю, заснованою на прискіпливому аналізі власного “можу” і “не можу”, формується програма “великої роботи” – писати так, щоб українська література не пасла задніх, а навпаки, вийшла на рівень передових у Європі та світі. А задля цього – все для творчості. 22-річний Валерій пише братові, що не пожаліє нічого: ні щастя, ні кар'єри, ні затишку житла, ні любові, демонструючи жертвну готовність до самозречення. Передовсім він узявся до наполегливого освоєння кращих здобутків світової і вітчизняної *літератури*.

З-поміж усіх див найзагадковіше – сама *людина*. Розуміння цього до митця приходять через безжалісний розтин “по-живому” власних учинків із заувагою хиб [10, с. 83], огор листів, творів, через входи у високу літературу і прихід до самого себе, власних творчих засад, оригінального почерку [10, с. 255]: “Перше, я не готувався до здобуття легкого хліба в літературі, а таки до непризнання і неприйняття, отже, до того, щоб іти супроти течії, і бажав, щоб не я при-

норовлювався до того світу, а щоб світ до мене. Друге, серйозне мистецтво, чим серйозніше і вищого гатунку, тим меншого знаходить інтересу в читацьких масах. Велика ж література твориться не для багатьох; відповідно, ставиться проблема: юрба – індивідуальність, яка здавна мене хвилювала; водночас декларується любов до сірої істоти з цієї юрби, тобто шукання в ній “хорошого і красивого”. Третє, маломіська і великоміська, власне, на київському терені, проза має свою різнозарядність, я віддавав перевагу першій, хоча не цурався писати й про Київ, що було мені нелегко, бо в Київ не був урослий генетично. Четверте, мій герой – це справді сіра людинка цього світу, те, що тоталітаристи називали “антигероєм” і “дрібнотем’ям”. П’яте, я дійшов уже до того, щоб не шукати себе, а стверджувати, зокрема свою естетику, якою збирався користуватися і яка вже була достатньо вироблена як неореалізм, при цьому не бажав рахуватися з тодішніми усталеними нормами. Шосте, людина нетворча, але духовна, має, на мою думку, займатися громадсько-культурницькою діяльністю. Сьоме, від науки я відходив цілком, не бачачи можливості пробити того мура” [10, с. 152]. Значення цієї автобіографічної книги, таким чином, полягає і в “увираженні моментів високого й очисного одкровення про Творчість, себе самого, про своїх Учителів, друзів, колег і приятелів, про моральний імператив творця і творчості, яка не вибачає відступництва від покликання, від митця ж вимагає його всього” [5, с. 33].

Місія митця, на думку В. Шевчука, – “пізнання людини і відкриття в ній захованого, але це робитися без дидактики (рецептів), а на рівні одкровення. Відтак, література має примусити людину думати, і я був певний уже тоді, будучи зеленим юнаком, що “це колись зроблю” [10, с. 129]. Справжній митець, за В. Шевчуком, не може не відчувати й не розуміти, що *натуральне підґрунтя для творчості в Україні – тільки українське*: “І я вже твердо знав, що хай там що, хай зі мною станеться й те, чого не бажано, хай страждатиму, буду уполіженний, гнаний, невизнаний, хай мене осуджуватимуть, лаятимуть, прикладатимуть негаційні слова, але я вже там, на тій дорозі, з тими людьми, яких ніколи не пізнаю, але завжди знатиму, що вони – “брати мої безназванні”, і я маю служити тому людові, можливо, не конкретно і не так їм самим, як тому Духові, що їх єднає і чинить добрими людьми...” [10, с. 160].

Отже, найважливіше для письменника-патріота й філософа-гуманіста В. Шевчука, як засвідчує його художня автобіографістика, – усім своїм духовним потенціалом обстоювати неперервність націєтворчого зв’язку людини, роду і народу, що означає бути собою, тобто українцем, скрізь і завжди, за будь-яких обставин передавати дух українства, й це забезпечить наш незнищений слід у світі, допоки він існує. Ідея націєтворення для нього як літератора, Шевченківського лауреата споріднена з талантом, із високим мистецтвом, бо вона – їх фундамент, а водночас і ціль, і міра людської самореалізації та відповідальності перед спільнотою, яка його породила.

Література

1. Коцарев О. Автопортрет Шевчука замолоду [Електронний ресурс] / О. Коцарев. – Режим доступу: <http://bookvoid.com.ua/digest/2009/10/02/194830.html>.
2. Рябчій І. Аскет із літературного скиту [Електронний ресурс] / І. Рябчій. – Режим доступу: <http://glavred.info/archive/2009/08/04/174420-0.html>.
3. Самсонюк І. Творчий доробок Валерія Шевчука на межі тисячоліть [Електронний ресурс] / І. Самсонюк. – Режим доступу: <http://intkonf.org/category/1-ukrayina-naukova-21-23-grudnya-2009-roku/filologichni-nauki/>.
4. Скуратівський В. “Кожен справжній талант мусить мати свого Зоїла”, або Кілька штрихів про Валерія Шевчука [Текст] / В. Скуратівський // Березина. – 1997. – № 3–4. – С. 10–16.
5. Соболь В. Новочасна сповідь чи традиційний щоденник / В. Соболь // Слово і час. – 2005. – № 10. – С. 31–38.
6. Соболь В. Потік спогадів, документів, вражень у формі руху смислів [Текст] / В. Соболь // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка [Текст]. Літературознавство / Ред. кол.: В. Білецький (відп. ред.) та ін.; Наукове товариство ім. Шевченка, Донецьке відділення. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2007. – Т. 17. – С. 20–31.
7. Соболь В. Сага про незнищений родовід (Шевчук В. На березі часу) [Текст] / В. Соболь // Березіль. – 2004. – № 11. – С. 180–186.
8. Тарнашинська Л. Мав дерзновення бути самим собою, або “Сад житейський думок, трудів та почуттів” Валерія Шевчука [Текст] / Л. Тарнашинська // Пам’ять століть. – 1999. – № 4. – С. 25–54.
9. Шевчук В. На березі часу. Мій Житомир. Хата і рід [Текст]: автобіографічна оповідь-есе / В. О. Шевчук. – Л.: СПОЛОМ, 2007. – 384 с.
10. Шевчук В. На березі часу. Мій Київ. Входуни [Текст]: автобіографічна оповідь-есе / В. О. Шевчук. – К.: Темпора, 2002. – 272 с.: іл. – (Vita Memoriae).

11. Шевчук В. “Охлократія суспільної моралі не знає” [Електронний ресурс]: Інтерв’ю з Валерієм Шевчуком / В. Шевчук; [розмовляли С. Васильєв, В. Собіянський]. – Режим доступу: <http://cpn.com.ua/N575/society/candidly/2.html#top>.

12. Шевчук В. “Роззирнімося навколо й полюбимо цей світ”: Розмова з Валерієм Шевчуком / В. Шевчук; [вела Л. Таран] // Кур’єр Кривбасу. – 2003. – № 165. – С. 3–19.

Natalia Pysarenko

THE IDEA OF NATIONAL CREATION AS
A CONTENT DOMINANT OF VALERII
SCHEVCHUK'S
AUTOBIOGRAPHICAL PROSE

The autobiographical essays “On the bank of the Time. My Zhytomyr. The House and Family” and “On the Bank of the Time. My Kyiv. Entrance” by the modern Ukrainian writer Valerii Schevchuk are researched in the article. In these works the literary man’s comprehension of the unbroken national creation connected with the human, family and nation, creative self-awareness and the master’s serving for people are accented.

Keywords: *Valerii Schevchuk’s creative activity, autobiographical prose, story-essay, national component of art, writer’s world outlook, source of creative activity.*

Наталья Писаренко

ИДЕЯ НАЦИОТВОРЧЕСТВА
КАК СОДЕРЖАТЕЛЬНАЯ ДОМИНАНТА
АВТОБИОГРАФИЧЕСКОЙ ПРОЗЫ
ВАЛЕРИЯ ШЕВЧУКА

В статье проанализированы автобиографические сказы-эссе “На берегу времени. Мой Житомир. Хата и род” и “На берегу времени. Мой Киев. Вхождение” современного украинского писателя Валерия Шевчука, в которых акцентировано осмысление литератором проблем непрерывности национально-творческой связи человека, рода и народа, творческого самосознания и служения художника народу.

Ключевые слова: *творчество Валерия Шевчука, автобиографическая проза, сказ-эссе, национальный компонент искусства, мировоззрение писателя, источники творчества.*

Надійшла до редакції 15.03.2011 р.